

Замрига А.В.,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри правового регулювання економіки

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

УДК 332.15 (477)«АТО»2014рпк... (027.232)

ПРОБЛЕМАТИКА ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Постановка проблеми. Війна на Донбасі тим чи іншим чином торкнулася кожного українця. Країна платить за свободу життями своїх захисників і мирних громадян. Дискусійним є політичне питання збереження та відновлення економічних відносин із непідконтрольною частиною Донбасу; деякі представники влади вказують на необхідність «економічної блокади». Аналогічне питання виникає й у підприємців – працювати чи ні з підприємствами із зони антитерористичної операції (далі – АТО)? Нині відсутні чіткі юридичні правила, якими б визначалися особливості або заборона ведення підприємницької діяльності на непідконтрольній українській владі території. Така ситуація (загроза бойових дій, можливі зв'язки контрагентів із терористами) породжує численні правові ризики, а тому економічні контакти з підприємствами зони АТО потребують уважно-го та якісного юридичного дослідження.

Серед науковців і практиків, які приділили свою увагу питанню ведення господарської діяльності в зоні АТО, можна виділити таких, як Т.В. Михайлов, О.А. Доманчук, Є.В. Лугановська, Р.О. Кобець, М.М. Прохоренко, А.А. Ткаченко. Незважаючи на те, що окреслена тема є резонансною та неоднозначно врегульованою з погляду права, науковці здебільшого не присвячують їй свої наукові роботи.

Мета й завдання статті. Метою статті є дослідження особливостей і проблем здійснення господарської діяльності на тимчасово окупованих територіях. Виконання поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань: оцінити стан законодавства на предмет урегулювання окресленого питання; здійснити аналіз можливості ведення господарських відносин із контрагентом, зареєстрованим на території АТО, а також із контрагентом, зареєстрованим у Російській Федерації; виділити способи захисту від кримінально-правових ризиків під час укладення угод із зазначеними суб'єктами господарювання; дослідити поняття форс-мажорних обставин у зв'язку з проведенням АТО.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні підприємства за межами зони АТО дезорієнтовані й не знають, з якими з підприємств зони АТО їм дозволено працювати, а з якими – заборонено.

Норми ст. 42 Конституції України, ст. 43 Господарського кодексу України (далі – ГК України) визначають свободу підприємницької діяльності, що не залежить від того, на території якої адміністративно-територіальної одиниці зареєстрований суб'єкт. Будь-який суб'єкт господарювання може

вести підприємницьку діяльність на всій території України та за її межами.

Згідно зі ст. 43 ГК України підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Особливості здійснення окремих видів підприємництва встановлюються законодавчими актами.

У ст. 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) міститься аналогічна норма, при цьому в якості одного з принципів цивільного законодавства вказана свобода договору й свобода підприємницької діяльності, не забороненої законом.

14 квітня 2014 р. відповідно до Указу Президента України № 405/2014 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 р. «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози й збереження територіальної цілісності України» розпочато проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях.

Спеціальний Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» визначає тимчасові заходи для забезпечення підтримки суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення антитерористичної операції, і осіб, які проживають в зоні проведення антитерористичної операції або переселилися з неї на час її проведення.

При цьому, проаналізувавши норми зазначеного вище Закону, можна констатувати, що він не містить будь-якої заборони на ведення господарської діяльності в зоні проведення АТО підприємствами, зареєстрованими на території України, а також підприємствами, зареєстрованими в зоні проведення АТО й не перереєстрованими на території України. Про це свідчать передбачені вищезазначеним законом норми про те, що ліцензії й документи дозвільного характеру, видані суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність на території проведення антитерористичної операції, термін дії яких закінчився в період її проведення, вважаються дійсними на період проведення антитерористичної операції.

На час проведення антитерористичної операції суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення АТО, звільняють від сплати за користування земельними ділянками державної та комунальної власності. Крім того, на період проведення антитерористичної операції скасована орендна плата за користування державним і комунальним майном суб'єктами господарювання, які здійснюють діяльність на території проведення антитерористичної операції.

Отже, суб'єкти господарської діяльності не обмежені територією її здійснення. Незалежно від того, в якій області зареєстрований суб'єкт, він може вести підприємницьку (господарську) діяльність на всій території України та за її межами.

Відповідно до ст. 67 ГК України відносини підприємства з іншими підприємствами, організаціями, громадянами в усіх сферах господарської діяльності здійснюються на основі договорів. Підприємства вільні у виборі предмета договору, визначенні зобов'язань, інших умов господарських взаємовідносин, що не суперечать законодавству України.

Таким чином, укладення угод (операцій) із підприємствами, що знаходяться в зоні АТО, і проведення фінансових розрахунків із такими підприємствами є правомірною господарською діяльністю й відповідає чинному законодавству України.

Що стосується господарських відносин із підприємствами, зареєстрованими на території Російської Федерації (далі – РФ), слід зазначити таке.

Верховна Рада України Постановою № 129-VIII від 27 січня 2015 р. визнала РФ державою-агресором, однак у зв'язку із цим жодних істотних змін у законодавство України, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, не внесено. Наразі з боку України встановлені певні обмеження щодо співпраці з Російською Федерацією в оборонній сфері. У цілому господарські відносини з РФ тривають. Цілком імовірно надалі введення санкцій, зокрема економічних, щодо окремих суб'єктів РФ (фізичних та/або юридичних осіб) та/або суб'єктів України. Тому перед відчуженням майна (передачею в користування за договором оренди) є доцільним переконатися, що сторони договору не перебувають під впливом санкцій. Крім того, необхідно перевірити, щоб сторони договору не знаходилися в переліку осіб, пов'язаних зі здійсненням терористичної діяльності.

Також важливе значення можуть мати індивідуальні заборони, накладені компетентними українськими органами на продавця та/або покупця (орендодавця та/або орендаря).

Таким чином, укладення договорів відчуження/передачі майна, зокрема й на користь суб'єктів господарювання – резидентів РФ, відповідає чинному законодавству України.

Також потрібно враховувати, що Верховна Рада України Постановою № 145-VIII від 04 лютого 2015 р. фактично визнала «ДНР» і «ЛНР» терористичними організаціями, тому має місце можливість притягнення до відповідальності за звинуваченням у пособництві (співробітництві) зазначеним терористичним організаціям.

Таким чином, контрагентом підприємства не повинна бути особа, пов'язана з вищезгаданими організаціями. Зазначене обмеження стосується й підприємств, установ, організацій, які пройшли «перереєстрацію» в єдиному реєстрі підприємств і об'єднань «ДНР», «ЛНР». Укладення договорів із такими підприємствами та перерахування їм коштів (як безоплатно, так і за товари/роботи/послуги) або передача їм товарно-матеріальних цінностей

(як безоплатно, так і за плату) можуть бути розцінені як пособництво та/або фінансування тероризму.

Потрібно зазначити, що фабулами кримінальних проваджень є опис господарських операцій між підприємствами поза зоною АТО й підприємствами, зареєстрованими в зоні АТО. Крім факту здійснення господарських операцій, правоохоронні органи посилаються на невиконання заходів щодо перереєстрації підприємств із зони АТО на території України, нібито передбачених Законом «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції». Однак, ні в самому факті господарських взаємин, ані в сплаті поборів сепаратистам немає складу злочину за ст. 2585 Кримінального кодексу України (далі – КК України) – фінансування тероризму, оскільки цей злочин може бути вчинений тільки з прямим умислом. Непрямий умисел або його відсутність виключають кримінальну відповідальність. Однією з ознак суб'єктивної сторони злочину в такому разі є його злочинна мета – фінансове або матеріальне забезпечення терориста, терористичної організації або терористичного акту.

Факт передачі грошей терористичній організації не є злочином без прямого умислу та мети настання протиправних наслідків – збільшення фінансового забезпечення терористичної організації. У разі вимушеної передачі грошових коштів терористам через погрози фізичною розправою або знищенням майна правильна кваліфікація такої особи – потерпілий від вимагання за ст. 189 КК України.

Що стосується законності операцій із придбання на території поза зоною проведення АТО товарів, робіт, послуг у суб'єктів господарювання, зареєстрованих у зоні проведення АТО, слід зазначити таке.

Як уже було зазначено вище, укладення таких угод (операцій) із підприємствами зони АТО та проведення фінансових розрахунків із такими підприємствами є правомірною господарською діяльністю й відповідає чинному законодавству України. Однак під час укладення угод доцільно застосовувати такі способи мінімізації кримінально-правових ризиків:

- 1) перевірка репутації контрагента та його власників за допомогою публічних джерел;
- 2) звернення з адвокатським запитом до Генеральної прокуратури та СБУ для отримання інформації про наявність у ЄСДР кримінальних проваджень стосовно контрагента;
- 3) включення до текстів договорів гарантій і за певень контрагента із зони АТО про те, що:
 - він не пов'язаний із сепаратистами, його засновники (власники) не пов'язані із сепаратистами;
 - він не реєструвався як суб'єкт господарювання в «органях» так званих «ЛНР» і «ДНР»;
 - він не платить податки в так званих «ЛНР» та «ДНР»;
 - грошові кошти, отримані за договором, не будуть передані терористам.

Ще одним складним питанням є підтвердження підприємцями настання форс-мажору в результаті проведення АТО. Необхідно зазначити, що чіткого поняття «форс-мажор» у законодавстві України не існувало

до 15 жовтня 2014 р., коли набув чинності Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції», де чітко зазначено, які події підпадають під поняття «форс-мажор». До 15 жовтня 2014 р. законодавець надавав можливість сторонам самостійно визначити в договорі перелік подій, які можуть вважатися форс-мажорними обставинами.

Сторони в договорі самостійно повинні визначитися з тим, як вони діятимуть в умовах настання форс-мажорних обставин. І тут, як правило, сторони детально прописують строк, протягом якого сторона повідомляє про настання для неї форс-мажорних обставин, засоби зв'язку, якими таке повідомлення може бути відправлене контрагенту, права сторін на дострокове розірвання договору, якщо дія форс-мажорних обставин не припиняється впродовж певного періоду.

Згідно з чинним законодавством особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку чи обставин непереборної сили.

Розглянемо порядок підтвердження форс-мажорних обставин, що виникли внаслідок АТО.

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» належним і достатнім документом, що підтверджує форс-мажорні обставини в зоні АТО, є сертифікат Торгівельно-промислової палати України.

Торгівельно-промисловою палатою України (далі – ТПП) прийнято відповідний регламент № 40 від 15 липня 2014 р., яким визначено порядок засвідчення ТПП форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) і видачі відповідного сертифікату.

Для отримання вказаного сертифікату керівник підприємства, іншого суб'єкта господарювання звертається з відповідною заявою до ТПП. Заява про засвідчення форс-мажорних обставин повинна містити такі відомості:

- посилення на зобов'язання заявника відповідно до договору, контракту, угоди тощо, строк виконання якого настав або може настати в найближчому майбутньому і яке не може бути виконане у зв'язку з форс-мажорними обставинами;

- форс-мажорні обставини, які, на думку заявника, унеможливають виконання зобов'язань, початок їх виникнення та термін дії.

Крім цього, у разі наявності інформації необхідно зазначити про домовленість між сторонами або пряму вказівку нормативно-правового акта на обставини, що звільняють сторони від відповідальності (наприклад, у договорах досить часто прописують розділ про форс-мажор).

До заяви додаються:

- завірена копія договору з усіма доповненнями й додатками;

- відомості про обсяг виконаних зобов'язань (зазначається обсяг зобов'язань, що не може бути виконаний через настання форс-мажорних обставин);

- документ про повідомлення іншої сторони за договором про форс-мажор;

- оригінали документів компетентних державних органів, що підтверджують сам факт настання обставин, на які посиляється заявник. Так, що стосується АТО, таким документом може бути відповідний лист Інформаційного центру АТО, Штабу антитерористичного центру при СБУ, безпосередньо Служби безпеки України про проведення на певній території антитерористичної операції.

У десятиденний термін ТПП або її регіональний орган видає відповідне свідоцтво. Важливо, що відповідно до положень регламенту тягар доказування виникнення форс-мажорних обставин лежить на заявнику.

Ураховуючи вказане, заявник для прийняття рішення ТПП повинен обов'язково надати (навести) необхідні докази про те, що обставини є винятковими та знаходяться за межами впливу сторін, заявник не міг передбачити їх за жодних обставин, вони неминуче впливають на договірні зобов'язання, а найголовніше – заявник має підтвердити наявність причинно-наслідкового зв'язку (що саме вказані обставини унеможливають виконання конкретних договірних зобов'язань).

Висновки. Здійснивши дослідження стану нормативно-правового регулювання господарської діяльності на тимчасово окупованій території, зазначимо, що наразі чинний спеціальний Закон «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» не містить будь-яких заборон на ведення підприємницької діяльності в зоні АТО або підприємствами, які там зареєстровані. Цей Закон не визначає обов'язків щодо перереєстрації чи зміни місцезнаходження юридичних осіб, які зареєстровані в зоні АТО. Таким чином, за законодавством України підприємницька діяльність підприємств із зони АТО дозволена. Таким підприємствам дозволено працювати на всій території України, незалежно від місця реєстрації. Однак багато підприємців поза зоною АТО дезорієнтовані щодо цих питань і воліють не мати ділових контактів із підприємствами в зоні АТО.

Для подолання цієї практики вважаємо за необхідне внести в Закон «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» норму-декларацію про те, що на неконтрольованій території Донецької й Луганської областей дозволяється підприємницька діяльність, а підприємства, які зареєстровані на цій території, мають право працювати на всій території України без перереєстрації.

У правоохоронних органах України поширена практика залучення до кримінальної відповідальності за ст. 2585 КК «Фінансування тероризму» за господарські та торговельні відносини з підприємствами із зони АТО, сплату «податків» у «ДНР». Тому під час укладення угод із такими підприємствами доцільно використовувати способи мінімізації ризиків, зазначених у цій статті.

Згідно з чинним законодавством особа може посилатися на поняття форс-мажорних обставин, які можуть бути підставою для звільнення від відповідальності за невиконання або неналежне виконання умов договору

через АТО. Але така сторона повинна це довести. Іншими словами, сторона, яка посиляється на конкретні обставини, повинна довести те, що вони є форс-мажорними і (що дуже важливо) що ці обставини є форс-мажором саме для того конкретного зобов'язання, яке не виконується. При цьому Порядок засвідчення форс-мажорних обставин установлений Регламентом, відповідно до якого засвідчення обставин непереборної сили здійснюється Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
2. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції. Закон України від 2 вересня 2014 р. № 1669-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 44. Ст. 2040.
3. Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності

та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян». Постанова Верховної Ради України від 04.02.2015 № 145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 12. Ст. 695.

4. Кобець Р.О. Договірні правовідносини на окупованих територіях: судова практика. Юридична газета. 10 жовтня 2017 р. № 41. С. 18–19.

5. Михайлов Т.В. Свобода підприємницької діяльності в зоні АТО та відповідальність за фінансування тероризму: ризики для бізнесу. 2016. URL: <http://biz.nv.ua/ukr/experts/luganovskay/jak-pratsjuje-biznes-v-zoni-ato-105660.html>.

6. Господарська діяльність у зоні АТО. 2016. URL: <http://tfgpartners.com.ua/ua/article/gospodarska-diyalnist-u-zoni-ato>.

7. Форс-мажор в умовах проведення АТО. 2016. URL: <http://agroportal.ua/ua/views/blogs/forsmazhor-v-usloviyakh-provedeniya-ato/>.

8. Господарська діяльність в зоні АТО: нові законопроекти. 2017. URL: http://www.buhgalteria.com.ua/Hit_ua.html?id=5113.

Замрига А.В. ПРОБЛЕМАТИКА ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

У статті досліджене питання проведення в зоні антитерористичної операції (далі – АТО) підприємницької діяльності та здійснення господарських відносин із підприємствами, зареєстрованими на території Російської Федерації. Окреслені способи мінімізації кримінально-правових ризиків під час укладення угод із суб'єктами господарювання, зареєстрованими в зоні АТО. Розглянуто порядок підтвердження форс-мажорних обставин, що виникли внаслідок АТО.

Ключові слова: господарська діяльність, підприємництво, тимчасово окуповані території, зона АТО, форс-мажор, Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції».

Замрига А.В. ПРОБЛЕМАТИКА ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЗОНЕ ПРОВЕДЕНИЯ АНТИТЕРОРИСТИЧЕСКОЙ ОПЕРАЦИИ

В статье исследованы вопросы проведения в зоне антитеррористической операции (далее – АТО) предпринимательской деятельности и осуществления хозяйственных отношений с предприятиями, зарегистрированными на территории Российской Федерации. Определены способы минимизации уголовно-правовых рисков при заключении сделок с субъектами хозяйствования, зарегистрированными в зоне АТО. Рассмотрен порядок подтверждения форс-мажорных обстоятельств, возникших вследствие АТО.

Ключевые слова: хозяйственная деятельность, предпринимательство, временно оккупированные территории, зона АТО, форс-мажор, Закон Украины «О временных мерах на период проведения антитеррористической операции».

Zamriga A.V. ACTUAL ISSUES OF IMPLEMENTATION ECONOMIC ACTIVITY IN THE AREA OF ANTI-TERRORIST OPERATION

In this article the question of conducting business activity in the ATO zone and carrying out economic relations with enterprises registered in the territory of the Russian Federation are investigated. The ways of minimization of criminal-legal risks under contracts entered into with economic entities registered in the ATO zone are outlined. The order of confirmation of force majeure circumstances that arose as a result of ATO is considered.

The war on the Donbas has affected each Ukrainian citizen in one way or another. The country pays for its freedom of life its defenders and civilians. The political issue of preserving and restoring economic relations with the uncontrolled part of the Donbas is debatable, some authorities point to the need for an “economic blockade”. A similar question arises also at entrepreneurs – work with enterprises from the zone of antiterrorist operation or don't work (hereinafter – ATO)? There are no clear legal rules that would set specifics or prohibit entrepreneurship from uncontrolled Ukrainian territory now. The given situation (threat of hostilities, possible contacts between counterparts and terrorists) generates numerous legal risks, and therefore economic contacts with enterprises of the ATO zone require careful and qualitative legal research.

Today enterprises outside the ATO zone are disoriented and do not know which of the enterprises in the ATO zone they are allowed to work, and which are prohibited.

Standards Art. 42 of the Constitution of Ukraine, Art. 43 of the Civil Code of Ukraine determine the freedom of entrepreneurial activity, which does not depend on where on the territory of which the administrative-territorial unit is a registered entity. Any business entity it can conduct business throughout the territory of Ukraine and abroad.

Under Art. 43 of the Commercial Code of Ukraine, entrepreneurs have the right to carry out without any restrictions independently any business activity that is not prohibited by law. Peculiarities of realization of certain types of entrepreneurship are established by legislative acts.

Key words: economic activity, business, temporarily occupied territories, ATO zone, force majeure, The Law of Ukraine “On Interim Measures for the Period of Anti-Terrorist Operation”.